

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАРОДНОПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

УДК 372.878

Світлана Брежнева, викладач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАРОДНОПІСЕННОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Дана стаття пов'язана з актуальним питанням формування народнопісенної культури школярів на гуманістичних засадах. У роботі з'ясовано особливості цього процесу в один з ключових історичних моментів розвитку вітчизняної педагогіки – кінець XIX початок XX ст., оскільки саме у цей період у вітчизняній педагогіці відбувається зв'язок з історико-політичними подіями, кардинальна зміна системи та змісту освіти. Подається аналіз змісту музичної освіти з урахуванням її гуманістичної направленості. Висновком дослідження є думка про те, що на сучасному етапі розвитку для забезпечення гуманістичних основ процесу музичного виховання необхідно використовувати надбання української народної пісенної творчості.

Ключові слова: гуманістичні засади, народнопісенна культура, школяр.

Літ. 5.

Светлана Брежнева, преподаватель кафедры теории и методики музыкального образования и хореографии
Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого

ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАРОДНОПЕСЕННОЙ КУЛЬТУРЫ ШКОЛЬНИКОВ: ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Данная статья связана с актуальным вопросом формирования народнопесенной культуры школьников на гуманистических основах. В работе определены особенности этого процесса в один з ключевых моментов развития отечественной педагогике – конец XIX – начала XX века, поскольку именно в этот период в отечественной педагогике происходят связи с историко-политическими событиями, кардинальные изменения системы и содержания образования. Предлагается анализ содержания музыкального образования с учетом его гуманистической направленности. Выводом исследования является тезис о том, что на современном этапе развития для обеспечения гуманистических основ процесса музыкального образования необходимо использовать наследие украинского народного песенного творчества.

Ключевые слова: гуманистические основы, народнопесенная культура, школьник.

Svitlana Brezhnyeva, Lecturer of the Theory and Methodology of Musical Education and Choreography Department
Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University

THE HUMANISTIC BASES OF FORMATION OF FOLK SONG CULTURE OF SCHOOLCHILDREN: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

This article is related to the important issue of folk-song culture's formation of schoolchildren on humanistic principles. The research work defines the characteristics of this process in one of the key points of national pedagogy – at the end of XIX – early XX century, because in this period the domestic pedagogy occurs in the connection with the historical and political events, radical changes to the system and content of education. It is proposed to analyze the content of music education in view of its humanistic orientation. The conclusion of this study is the idea that at the present stage of development it is necessary to use the legacy of Ukrainian folk song creation in order to ensure the humanistic foundations of musical education's process.

Keywords: humanistic foundations, folk-culture, a schoolchildren.

Постановка проблеми. У зв'язку з глобальною інформатизацією українського суспільства, його орієнтацією на загальноєвропейські стандарти, вітчизняна система освіти потребує поліпшення якості та актуалізації змісту. Мета навчання сьогодні – забезпечення виховання всебічно розвиненої творчої, компетентної особистості. Беручи до уваги цей факт, можемо стверджувати, що без опори на гуманістичні засади, без створення умов для

духовного зростання школяра цього досягти неможливо.

Природно, що навчальний ресурс для формування гуманістичних характеристик особистості мають уроки музичного мистецтва. Невід'ємною складовою цього процесу є розвиток народнопісенної культури школярів. Підкреслимо, що народнопісенна культура займає особливе місце у духовній культурі людини, є засобом духовно-морального самовираження. Дослідження

цього феномену є особливо значущим як для теорії культури, так і для соціокультурної практики. Недостатній рівень вивченості цього питання спонукає нас звернутися до актуалізації зарубіжного та вітчизняного історико-педагогічного досвіду.

Аналіз основних досліджень. Проблема формування у школярів народнопісенної культури розглядалася такими фахівцями як: А. Авдієвський, Г. Ващенко, В. Гнатюк О. Дея, І. Зязюн, Ф. Колеса, С. Мишанич, Г. Нудьга, М. Стельмахович та ін.

Мета статті – проаналізувати історико-педагогічний досвід та визначити гуманістичні засади народнопісенної культури школярів у вітчизняних закладах освіти на кінець XIX – початок XX ст.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, перш за все, необхідно визначити сутність поняття “культура” та “народнопісенна культура”. Найбільш влучним визначення терміну культура є запропоноване у словнику музичних термінів Ю. Юцевичем, що розтлумачує це поняття як сукупність духовних, матеріальних та практичних здобутків людства, у яких віддзеркалюється рівень розвитку, досягнений суспільством [2], а музична культура визначається вченим як система досягнень в сфері музичної творчості, виконавства та освіти, а також рівень освіченості та вихованості особистості людини в галузі музичного мистецтва [2].

Коректним, на нашу думку, є визначення народнопісенної культури, під якою фахівці розуміють поліфункціональне явище, що має пізнавальну, світоглядну, інформативну, регулятивну, комунікативну, аксеологічну, культуротворчу, виховну функції [1].

Аналізуючи ці положення можна зробити висновок, що культура – це явище, яке характеризує людське суспільство, його розвиток на певному етапі та має характерні риси певної нації. У широкому розумінні культура визначається як сукупність матеріальних, практичних і духовних надбань суспільства. Вони відображають рівень його історичного розвитку, соціальних і моральних норм. У вузькому розумінні культура вважається сферою духовного життя суспільства, яка реалізується через організацію у закладах національної освіти (школи, вузи, театри, музеї, бібліотеки, творчі спілки). Тому часто поняттям культура позначають рівень вихованості й освіченості, рівень оволодіння якою-небудь сферою знань та вмінь особистості.

Беручи це до уваги, у розрізі нашого

дослідження вітчизняна народнопісенна культура може бути визначена як сукупність фольклорних надбань українського народу, що має навчальний, виховний та гуманістичний потенціал для формування творчої особистості школяра.

Основою процесу формування народнопісенної культури учнів навчальних закладів, що функціонували на території України наприкінці XIX – на початку XX століття, була гуманістичність музичної освіти. Пояснимо, що у даний період реалізація цілей навчання відбувалася через систему закладів освіти до якої входили реальні училища, чоловічі гімназії, однокласні та двокласні училища, а з 20-х рр. минулого століття єдина трудова школа.

Далі детальніше розглянемо зміст музичної освіти у цих навчальних закладах для з’ясування її гуманістичної направленості.

Аналіз навчально-нормативних документів дозволяє нам стверджувати, що у досліджуваній період величезну роль під час формування у дітей музичного слуху відігравали міжпредметні зв’язки: при вивченні рідної мови, наприклад, було рекомендовано використовувати елементи народної музики (биліни, народні пісні, при чому з опорою на графічний запис мелодії) [5, 101]. Вивчення навчальних програм різних типів навчальних закладів, що мали місце на території України наприкінці XIX на початку XX ст. свідчить, що достатнього ресурсу для формування народнопісенної культури вихованців заняття з музики не мали.

Загальна середня освіта у липні 1919 року переживає появу навчальних закладів нового типу, а саме єдиної трудової школи.

За програмами з музичного виховання, музичний слух вважалося доцільно розвивати за допомогою завдань на: елементарний ритмічний розбір пісні, спів з різноманітними рухами, спеціальне знайомство з ритмом як формою руху, відтворення танцювальних композицій, ритмічний запис за допомогою нот без лінійок; знайомство із специфічними переходами голосу (такі як тритон, септима тощо) [4]. Для того, щоб поліпшити музичне слухове сприймання програмовий матеріал передбачав наявність таких навичок і завдань як: ознайомлення школярів з такими штрихами як легато і стакато, видами темпу, формування відчуття ритму, удосконалення навичок чистого інтонування, посилення та послаблення звучності у співі. Необхідно також додати, що весь музичний матеріал, який рекомендувалося використовувати під час роботи з дітьми, складався з народних пісень, забавок і т.д.

Хочеться звернути увагу, що до реалізації схарактеризованих програмних вимог готували учителів першої ступені єдиної трудової школи певним чином на річних педагогічних курсах.

Розвиток і вдосконалення музичного слуху школярів було окреслено у “Тимчасових програмах для нижчих початкових шкіл на 1918 – 1919 н. р.” [3] та додатках до “Програм для I концентру єдиної трудової школи” [4]. У “Тимчасових програмах...” зазначено, що навчання співати повинно проводитися за допомогою наочного методу демонстрування, тобто з голосу вчителя, по слуху. А стосовно додатку до програми з музичного виховання для єдиної трудової школи, була надрукована науково-методична стаття “Про ритмічне виховання” (М. Александров). Автор цієї статті вказував на важливість формування у дитині відчуття ритму, а найкращим методом для його розвитку визнавався метод Е. Жак-Далькроза.

Сутність цього методу полягає в тому, що дитина мала виражати ритм почутої мелодії рухами тіла. А для того, щоб виконати це завдання швейцарський педагог і музикант запропонував систему дидактичних вправ на розрізнення та відтворення: музично-ритмічних та звуковисотних відносин (учитель грає швидкий ритм, що закінчується раптовою зупинкою, учні відтворюють цей ритм по пам'яті та зупиняються там, де зупинилася гра вчителя; педагог грає тему, яка складається з кількох фраз, учні мають визначити їхню кількість і побудову та виконати так, щоб було зрозуміло, де закінчується одна фраза та починається інша; учні уважно слухають гру вчителя, якщо він зіграє ноту в басу, школярі мають зробити крок, а якщо в дисканті – плеснути в долоні) [4]. Виконання цих вправ сприяло формуванню важливих умінь учнів – розрізняти висоту звуків, рух мелодії, її ритм, тим самим цілеспрямовано впливало на розвиток музичного слуху. А розвивати всі ці навички зручно на прикладі народних пісень. Тому у програми входили пісні народного фольклору (колядки, щедрівки, веснянки, билини, думи, балади, історичні пісні, жартівливі, обробки народних пісень та ін.)

Таким чином, можемо констатувати, що традиційна музична освіта, що мала місце наприкінці XIX – на початку XX ст. не мала достатнього потенціалу для формування гуманістичної особистості школярів.

Протягом другої половини XIX та початку XX ст. велика плеяда просвітителів, діячів культури та

мистецтва, письменників досліджувала роль пісні в житті народу. Рівень пісенної культури нерідко є вірним і яскравим показником його загального духовного розвитку.

На думку багатьох вчених Г. Ващенко, В. Гнатюка, М. Грінченко А. Іваницького, К. Квітки, Ф. Колеси та ін., народнопісенна культура є “серцевиною” духовної культури школярів. Народну пісню вважають найефективнішим засобом естетичного виховання дітей і зарубіжні педагоги: П. Брінсон, Е. Вебб, Ч. Гейтслелл, І. Плоуде, М. Шафер та ін. А такі видатні композитори такі як М. Аркас, М. Вериківський, П. Козицький, В. Косенко М. Леонтович, М. Лисенко, С. Людкевич, Б. Лятошинський, П. Ніщинський, Л. Ревуцький, Я. Степий, К. Стеценко, Д. Січинський зуміли передати всю красу та велич мелодій.

Висновки. З вище зазначеного можна зробити висновок, що ідея формування народнопісенної культури, яка заснована на гуманістичних засадах, засобами музичного виховання не є новою для сучасної педагогіки. Враховуючи процеси перебудови у сучасній школі, утвердження нової гуманістичної парадигми освіти, стає зрозумілим питання про необхідність посилення культурологічної спрямованості, переорієнтації на формування духовності, ціннісних орієнтацій особистості, її творчого розвитку, а реалізація завдяки цілеспрямованому використанню надбань національної культури у навчанні та вихованні молодого покоління, а також у професійній підготовці вчителя до цієї діяльності. Цю може стати подальшим аспектом нашої педагогічної розвідки.

1. Семенчук В.В. *Українська народнопісенна культура як засіб формування національної самосвідомості особистості.* – К.: Веселка, 1985. – С. 5 – 21.

2. *Словник музичних термінів. Терміни “культура, музична культура”* [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://link.ac/5dmd>

3. *Тимчасові програми для нижчих початкових шкіл на 1918 – 1919 шкільний рік.* – К.: Друкарня Губерніальної Народної Управи, 1918 р. – 32 с.

4. *ЦДАВОВ України.* – Ф. Р 166. (Міністерство освіти України. 1917 2000 рр.). – Оп. 1. – Спр. 317. – Учбові плани, програми і проекти програм для єдиної трудової школи, 1921 р., 465 арк.

5. *ЦДІАК України.* – Ф. 707. (Канцелярія управління Київського навчального округу). – Оп. 227. – Спр. 31. – *Циркуляр народного училища округу від 29 липня 1902 р. про розучування на уроках співів народних пісень, 1902 р., 127 арк.*

Стаття надійшла до редакції 31.03.2016